

2.3. Konkurenční schopnost

Za základ konkurenční schopnosti se považuje schopnost firem realokovat zdroje do těch odvětví a oborů, které přinášejí vyšší návratnost kapitálu. S tím souvisí schopnost lidského kapitálu pružně reagovat na tyto změny a schopnost firem využívat výsledky výzkumu a rozvoje. Vše pak rámuje institucionální rámec, od kterého se odvíjí charakter podnikatelského prostředí v zemi, které může vliv výše uvedených faktorů umocňovat nebo snižovat.

K základním charakteristikám prostředí pro fungování podniků patří makroekonomická stabilita a výkonnost, kvalita institucí a inovační aktivita. Charakteristika pracovní síly, kterou země disponuje, se obvykle hodnotí podle široce definované kvality lidských zdrojů. Tato východiska pro hodnocení konkurenční schopnosti z hlediska dlouhého období se pak doplňují řadou ukazatelů postihujících momentální vývoj.

Hodnocení konkurenční schopnosti obecně se pokouší měřit vliv v mnoha případech i neekonomických aktivit z hlediska toho, nakolik jsou významné pro dlouhodobý stabilní ekonomický vývoj země. Konkurenční schopnost tak odráží v daném okamžiku vliv mnoha krátkodobých i dlouhodobých faktorů. Hodnotit ji lze buď na základě multi-kriteriálních nebo dílčích ukazatelů.

Z krátkodobého hlediska se konkurenční schopnost obvykle poměřuje na základě posouzení vnější ekonomické pozice země a dynamiky jejího ekonomického růstu. Z dlouhodobého hlediska je významná kvalita lidského kapitálu, institucionálního rámce a inovační aktivity.

- **Výkonnost se zvyšovala** Česká republika vykázala v roce 2005 vysoké tempo ekonomického růstu, a to nejen ve srovnání s předchozím obdobím, nýbrž i v porovnání s členskými zeměmi EU-25. I v roce 2005 pokračoval trend snižování dovozní náročnosti vývozu, který započal v roce 2002. Obchodní bilance skončila v roce 2005 nečekaně vysokým přebytkem, a to i přes zpomalení temp dovozů a vývozu. Příznivého výsledku v konkurenční schopnosti bylo dosaženo navzdory zhoršení reálných směnných relací v tomto roce, ve kterém se odrazil zejména růst cen ropy a plynu. Naopak příznivě působilo reálné zhodnocování koruny.

- **Vstup do EU – pozitivní vliv** K uvedenému vývoji, který signalizuje posílení konkurenční schopnosti, jistě přispěl i vstup země do EU v roce 2004, protože tím padly poslední administrativní a psychologické bariéry v českém zahraničním obchodě, snížily se transakční náklady a zlepšila necenová konkurence. I když příliv přímých zahraničních investic do České republiky nedosahuje hodnot z přelomu tisíciletí, vliv vysokých objemů z tohoto období je stále značný. Díky tomu roste objem konkurenceschopné produkce, zejména ve zpracovatelském průmyslu, což se odráží v růstu vývozu. Na druhé straně tlak na snižování nákladů a zvyšování efektivnosti firem vlastněných zahraničním kapitálem vytváří impuls pro snižování dovozní náročnosti vývozu, případně i pro náhradu dovážených komponent domácí produkcí.

- **Koruna výrazně zhodnocovala** Posílení reálného efektivního kurzu bylo v období 1996 až 2004 nejvyšší v rámci EU-25 a Česká republika dosahovala i největších průměrných temp zhodnocení (4,9 % za 10 let a 5,4 % za pět let). V období 1999-2005 předstihlo Českou republiku, pokud jde o průměrné zhodnocení měny, pouze Maďarsko.

I když v roce 2005 došlo ke zhoršení reálných směnných relací, jejich dlouhodobý vývoj ukazuje na dobrou pozici České republiky v rámci zemí EU-25. V pomyslném žebříčku průměrných hodnot za deset let dosáhla ČR druhé místo za Litvou, přičemž průměrné tempo jejich zlepšování v období 1995 až 2005 činilo 1,0 p. b. a v posledních pěti letech pak 0,7 p. b.

Zhodnocování koruny a souběžné nezhoršování schodku obchodní bilance svědčí o růstu konkurenční schopnosti exportérů, zejména na trzích EU a odráží postupující konvergenci ČR k úrovni vyspělých členských států EU.

Tab. č. 2.3.1 Reálný efektivní kurz

index

	1996	1999	2004	2005	1996 až 2005	Průměrná změna 1996 až 2005	Průměrná změna 2001 až 2005
EU-25	112,6	100	115,6	113,0	100,4	100,0	102,1
Česká republika	89,2	100	130,5	137,3	153,9	104,9	105,4
Maďarsko	102,9	100	142,6	144,9	140,9	103,9	106,4
Slovensko	99,1	100	126,6	134,6	135,9	103,5	105,1

Pramen: EUROSTAT - Sustainable Development Indicators, k 12. 4. 2006

Pozn.: Pro ČR je index reálného efektivního kurzu propočten na základě váhových podílů obchodních partnerů z 23 zemí, které mají 90ti % podíl na zahraničním obchodě; EUROSTAT používá údaje za 34 zemí a deflace je provedena na základě jednotkových nákladů práce.

Tab. č. 2.3.2 Směnné relace

index, rok 1995=100

	2000	2004	2005	Roční průměr 10 let*	Roční průměr 5 let**
Litva	118,8	129,5	133,1	102,9	102,3
Česká republika	105,9	112,2	109,9	101,0	100,7
Velká Británie	106,4	109,8	108,0	100,8	100,6
Estonsko	105,3	108,6	107,7	100,7	100,5
Slovensko	97,0	94,9	93,4	99,3	99,2
Švédsko	94,1	90,5	89,3	98,9	99,0
Finsko	92,7	85,5	83,1	98,2	97,8

Pramen: Statistical Annex of European Economy, Spring 2006

Pozn.: Vybrané země, a to ČR a tři země s nejlepšími a s nejhoršími výsledky podle průměru za 10 let;

* průměr za období 1996-2001; ** průměr za období 2001-2005.

• **Rizika vnější
pozice ČR**

V současné době příznivý dojem jak z makroekonomického výkonu, tak i z hlediska vnější ekonomické pozice České republiky doprovázejí některá rizika. Patří sem především vývoj světových cen ropy, plynu a dalších energetických zdrojů, silné a dále sílící zastoupení automobilového průmyslu, což zvyšuje citlivost země na případné v poptávce hlavních zahraničních odběratelů. Rovněž počet státních a polostátních firem, s jejichž privatizací se počítá, se postupně vyčerpává, což patrně dále sníží příliv přímých zahraničních investic. Do budoucna nelze vyloučit přesun výroby (vlastněných domácím i zahraničním kapitálem) do zemí s nižší mzdovou úrovní než je a bude v České republice. Při kombinaci těchto jevů s narůstající repatriací zisků podniků pod zahraniční kontrolou bude dosahování vnější rovnováhy v příštím období obtížnější.

• **Počet studentů
terciárního
vzdělávání roste,
ale ...**

Z hlediska faktorů, které z dlouhodobého hlediska ovlivňují základní podmínky zvyšování konkurenční schopnosti země, hraje důležitou roli kvalita lidského kapitálu. Jedním ze stěžejních ukazatelů postihujících tento faktor, je podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Počet studentů v rámci terciárního vzdělávání v České republice roste nepřetržitě již řadu let. Od školního roku 1995/96 se zvýšil z 173 945 na 318 879, tedy o 83 % za devět let.

Tab. č. 2.3.3 Podíl vysokoškolsky vzdělaných na populaci 25 – 64 let

v %

	1998	2000	2004	Rozdíl 2004-1998	Rozdíl 2004-2000	Pořadí 2004
EU-25	.	20,0	21,9	.	1,9	.
EU-15	17,1	21,2	23,1	6,0	1,9	.
Finsko	28,9	32,6	34,0	5,1	1,4	1.
Dánsko	25,4	25,8	32,4	7,0	6,6	2.
Belgie	25,3	27,2	29,8	4,5	2,6	3.
Kypr	.	25,1	29,4	.	4,3	4.
Slovensko	10,3	10,3	12,8	2,5	2,5	21.
Česká republika	10,6	11,5	12,3	1,7	0,8	23.
Itálie	8,8	9,6	11,4	2,6	1,8	24.
Malta	.	5,4	10,9	.	5,5	25.

Pramen: Eurostat – New Cronos

Pozn.: Terciární vzdělání zahrnuje kromě vysokoškolského vzdělávání (bakalářské, magisterské a doktorské) i vzdělání poskytované vyššími odbornými školami a konzervatořemi.

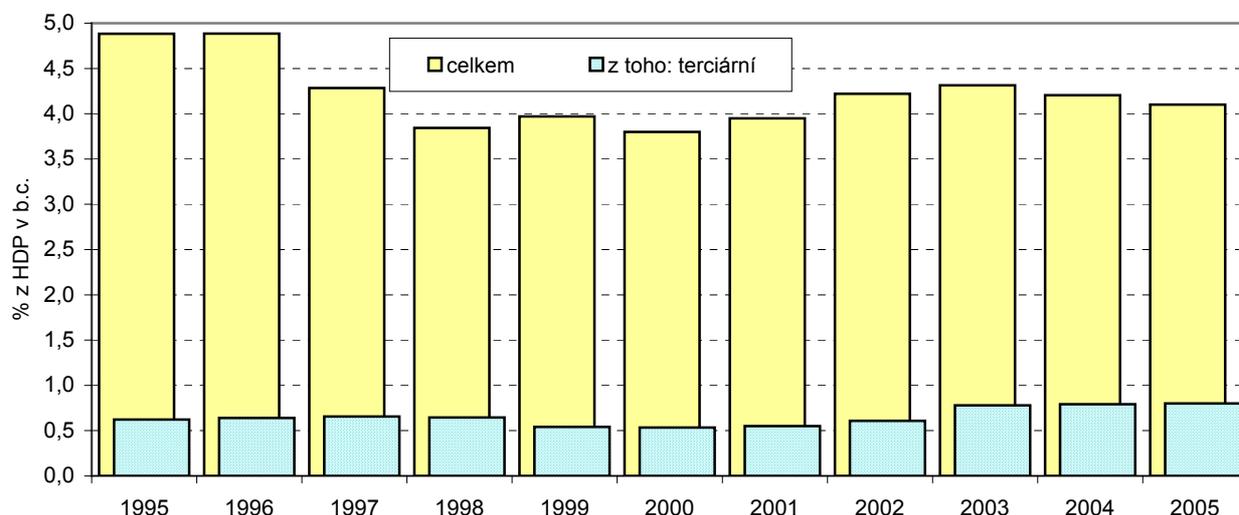
• **... ČR má stále
velmi nízký podíl
obyvatelstva
s terciárním
vzděláním**

Tento na první pohled značný růst je však ve světle hodnot dosahovaných v mnoha jiných zemích stále nedostatečný. Podle údajů za rok 2004 se ČR řadí v rámci EU-25 až na 23. místo v pořadí zemí podle podílu obyvatel s terciárním vzděláním na populaci ve věku 25 až 64 let. Podílem 12,3 % zůstává ČR daleko za šampiony v tomto ohledu, tj. za Finskem (34 %), Dánskem (32,4 %) nebo Belgií (29,8 %),

lepších výsledků dosahovalo i Slovensko (12,8 %) či Polsko (15,3 %).

Pořadí zemí může být ovlivněno i ne vždy přesným porovnáním školských systémů jednotlivých zemí. Co je však důležité je skutečnost, že změna tohoto podílu mezi lety 1998 až 2004 (zvýšení o 0,8 p. b.) je v České republice nejnižší, s výjimkou Estonska a Litvy, které ovšem vykazovaly a vykazují mnohem vyšší hodnoty. Oblastí, ve které Česká republika zaujímá přední místo v žebříčku zemí, je podíl středoškolsky vzdělané populace na obyvatelstvu.

Graf č. 2.3.1 Vládní výdaje na vzdělání v ČR

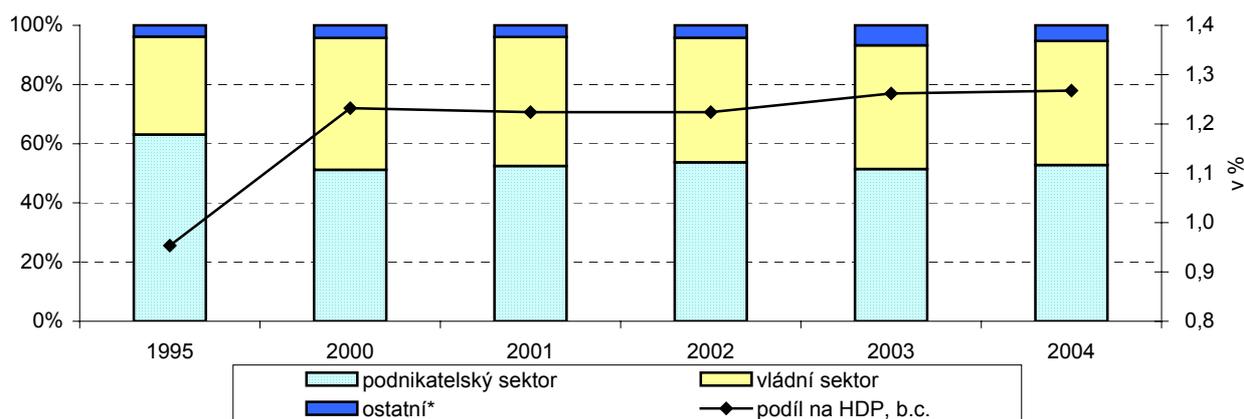

Pramen: MF – vládní rozpočty, ČSÚ

• **Výdaje na vzdělávání se zvyšují jen pomalu**

Ještě nepříznivěji než počet vysokoškolsky vzdělané populace a jeho změny působí vývoj celkových výdajů na vzdělávání. Vyjádřeno jako podíl vládních výdajů na HDP, došlo v České republice mezi lety 1995 a 2005 ke snížení tohoto podílu, a to ze 4,9 % na počátku období na 4,1 % v roce 2005. K prudkému poklesu došlo mezi lety 1996 a 1997 (období úsporných balíčků mělo tudíž na finanční podmínky vzdělávání značný dopad). Od roku 2000 vládní výdaje na vzdělávání, vyjádřeno jejich podílem na HDP, vykazují sice pozvolnou, ale přeci jen vzestupnou tendenci.

Graf č. 2.3.2 Výdaje na výzkum a vývoj

Pozn.: * zahraničí, vyšší školství, neziskový sektor.

• **Podnikatelé hradí více jak polovinu výdajů na VaV**

Inovační aktivity představují významný faktor růstu konkurenční schopnosti v budoucnosti. Jedním z jejich předpokladů je rozsah výdajů na výzkum a vývoj. V České republice se výdaje na tuto oblast zvyšují, a to vesměs rychleji než roste HDP. Podíl těchto výdajů na HDP činil v roce 1995 0,95 % a v roce 2004 již 1,27 %. Nejrychleji se zvyšovaly výdaje ze zahraničí, vyššího školství a neziskového sektoru; jejich podíl na celkových výdajích je však nízký (cca 10 %). Podíl výdajů

podnikatelského sektoru byl v celém daném období nejvyšší, ale vykazuje klesající tendenci, stejně jako podíl veřejných zdrojů.

Tab. č. 2.3.4 Výdaje na výzkum a vývoj ve vybraných zemích

podíl na HDP v %

	1995	2000	2004	Rozdíl 2004 -1995
EU-15	1,88	1,94	1,95	0,07
EU-25	1,85	1,89	1,90	0,05
Finsko	2,26	3,38	3,51	1,25
Dánsko	1,84	2,27	2,61	0,77
Německo	2,19	2,45	2,49	0,30
Slovinsko	1,59	1,44	1,61	0,02
Česká republika	0,95	1,23	1,28	0,33
Maďarsko	0,73	0,80	0,89	0,16
Polsko	0,65	0,66	0,58	-0,07
Slovensko	0,93	0,65	0,53	-0,40

Pramen: Eurostat, Gross Domestic Expenditure on R&D

• **Celkové výdaje na výzkum a vývoj se zvyšují**

V porovnání s vybranými zeměmi EU dosahuje Česká republika nižšího podílu výdajů na výzkum a vývoj než naprostá většina zemí EU-15. Mezi novými členy EU však v roce 2004 zaujala druhé místo za Slovinskem (1,61 %, resp. 1,28 %). Největší podíl výdajů na HDP dosáhlo v roce 2004 již tradičně Finsko (3,5 %) a vykázalo také největší přírůstek tohoto podílu v letech 1995 až 2004, a to 1,25 p. b. V České republice se podíl výdajů na tuto oblast ve stejném období zvýšil o 0,33 p. b., což je více než průměr EU 15 (0,07 p. b.), a srovnatelně např. s Německem.

• **Vnímání kvality institucionálního prostředí se snížilo**

Světová banka³ odhaduje kvalitu institucionálního prostředí na základě agregovaných ukazatelů za šest oblastí, kterými jsou demokracie, politická stabilita, výkonnost vlády, účinnost regulace, kvalita správy a kontrola korupce. Česká republika se umístila vždy ve spodní části žebříčku v rámci zemí EU-25. Nejhorší postavení vykázala v roce 2004 v oblasti kontroly korupce (23. místo). Ve všech šesti oblastech, s výjimkou kvality správy, se hodnocení ČR mezi rokem 1996 a 2004 zhoršilo, nejvíce v oblasti kontroly korupce.

• **Multikriteriální ukazatele nevyznívají pro ČR příliš příznivě**

Řada mezinárodních institucí sestavuje tzv. multi-kriteriální ukazatele, na jejichž základě pak stanovuje pořadí zemí podle schopnosti konkurovat výrobky a službami. Tyto ukazatele se pokoušejí skloubit řadu faktorů, které konkurenční schopnost ovlivňují. Od výkonnosti ekonomiky (výsledky zahraničního obchodu, produktivita práce), přes úroveň vzdělání, zdravotnictví, výzkumu a vývoje, až po výkonnost vlády (legislativa, úroveň inflace, výše vládního dluhu). Přes výhrady, které lze vůči nim vztáhnout, umožňují tyto ukazatele relativně jednoduché posouzení zemí z hlediska toho, jak jsou firmy na jejich území schopny konkurovat a jak se tato schopnost v čase mění.

Česká republika zaujímá v těchto žebříčcích dlouhodobě místo spíše v jejich spodní polovině s mírným vzestupem v některých oblastech. Např. IMD⁴ zařadil Českou republiku za rok 2005 na 36. místo ze 61 sledovaných zemí, za rok 2001 na 35. místo. Hůře skončilo nejen Polsko a Slovensko, ale i Slovinsko. Celkový ukazatel se propočítává na základě výsledků ve čtyřech oblastech, a to ekonomický výkon (HDP, zahraniční obchod, zahraniční investice, zaměstnanost), efektivnost vlády (rozsah, ve kterém politika vlády napomáhá konkurenční schopnosti), efektivnost podnikání (rozsah, ve kterém se firmy chovají inovativně, pružně a ziskově) a infrastruktura (rozsah, ve kterém základní, technologické, vědecké a lidské zdroje vyhovují potřebám firem). Česká republika získala mezi lety 2001 a 2005 lepší pořadí u dvou posledně jmenovaných oblastí, stejnou pozici v oblasti ekonomického výkonu a horší v případě hodnocení efektivnosti vlády.

³ Světová banka: Governance Matters IV. Ukazatele jsou konstruovány na základě zjišťování i u velkého počtu podniků, obyvatel a expertů. Rozmezí hodnot ukazatelů je od -2,5 až po +2,5, přičemž platí, že vyšší hodnota znamená lepší hodnocení.

⁴ The World Competitiveness Landscape in 2005: A high degree of risk, IMD World Competitiveness Yearbook, IMD, Switzerland.